

EMIL ŠPIRIĆ

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26

Izvorni znanstveni članak

UDK 72.01

Tehničke znanosti
Arhitektura i urbanizam
2.01.01 - Arhitektonsko projektiranje
Članak primljen / prihvaćen: 05. 09. 2001. / 13. 02. 2002.

University of Zagreb
Faculty of Architecture
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26

Original Scientific Paper

UDC 72.01

Technical Sciences
Architecture and Urban Planning
2.01.01 - Architectural Designing
Article Received / Accepted: 05. 09. 2001. / 13. 02. 2002.

Ideja autentičnosti*

The Idea of Authenticity*

arhitektonska forma
autentični pristup
epistemološka osnovica
genetička metoda
interdisciplinarnost

architectural form
authentic approach
epistemological foundation
genetic method
interdisciplinary approach

U tekstu se propituje utemeljenost arhitekture kao znanstvene discipline, razlaže njena pozicija u otvorenom polju diskursa te predlaže nacrt epistemološke podloge arhitekture kao autentične znanstvene discipline.

The article examines the position of architecture as a scientific discipline, explains its position in the open field of discourse, and suggests the structure of the epistemological division of architecture as an authentic science.

* Teza pod naslovom „Istraživanje parametara u otvorenom polju diskursa o arhitekturi”, koju sam branio u lipnju 2001. godine, strukturirana je od dvije idejno povezane cjeline. U prvom dijelu izlaže se ideja autentičnosti, njen smisao, svrha i metoda, a u drugom se dijelu prikazom konceptualizacije arhitektonske forme elaborira ideja autentičnosti na konkretnim temama. Prikazat ću u ovom tekstu prvi dio teze, to jest ideju autentičnosti.

* My thesis entitled *Researching Parameters in the Open Field of Discourse on Architecture*, which I defended in June 2001, consists of two conceptually connected parts. The first treats the idea of authenticity, its meaning, purpose and method, and the second uses conceptualised architectural form to examine the idea of authenticity on specific subjects. In this text I will show the first part of the thesis, i.e., the idea of authenticity.

O NASLOVU

ABOUT THE TITLE

Na početku treba nešto reći o naslovu „Istraživanje parametara u otvorenom polju diskursa o arhitekturi”.

Polje diskursa o arhitekturi jest ono u kojem se arhitektonske teme razlažu sa svih aspekata od početka ljudske civilizacije. Ovo je polje otvoreno jer u tom diskursu djeluju sa svojim interesima i svojim metodama sve znanosti, ali su neke tu utemeljenije - bilo zbog dulje prisutnosti, bilo zbog razrađena pristupa, bilo da za svoju jaču poziciju nalaze legitimitet u nekoj njima pogodnoj društvenoj konstelaciji. Riječ je, dakle, o interdisciplinarnom polju diskursa u kojem *arhitektura kao znanost* traži svoj legitimitet i načine sudjelovanja.

Parametar je općenito karakteristična veličina funkcije, procesa, polja, pa je traženje parametara u otvorenom polju diskursa o arhitekturi zapravo traženje onih nosivih pojmova oko kojih se okuplja cjelokupna tematika arhitekture. To su znači strukturalne točke diskursa koje svojim korelacijama formiraju svojevrsnu *epistemološku mrežu* diskursa o arhitekturi i tako daju polju prepoznatljivu konfiguraciju, ukazuju na granice polja diskursa te otvaraju prohodnost kroz tu tematsku strukturu.

Arhitektura je riječ i pojam koji se naširoko upotrebljava u diskursu i u kolokvijalnom govoru, i to u različitim značenjima koja je taj pojam tijekom dugotrajne upotrebe vezao za

sebe. S jedne strane pojam velike simboličke, gotovo zavjetne snage - riječ arhitektura - s druge strane nosi brojna značenja koja je čine nepreciznom i stoga neupotrebljivom u smislu precizne znanstvene operativnosti. Pa ipak, ta se riječ naširoko i zaigrano rabi, te je čitatelju preostalo tek da njenu konotaciju dokuči iz konteksta. Samo je Robert Venturi naznačio tu dilemu¹, ali je i dalje uredno upotrebljavao tu riječ. U enciklopedijama - koje zbog kratkoće teksta njeguju jezgovitost, a zbog vjerodostojnosti preciznost - riječ arhitektura pojavljuje se bez ikakve diferencijacije, osim eventualno po redosljedu, u tri evidentno različita značenja, i to kao vještina građenja, vještina uređenja egzistencijalnog prostora te disciplina tehnička, umjetnička i znanstvena. Riječ arhitektura nadalje označava neku specifičnu (arhitektonsku) likovnu, slikovnu, oblikovnu pojavu, ali i modus reda, poretka, strukture. U novinarskom žargonu kaže se „arhitektura nove Europe”, ili u pjesničkom žargonu „arhitektura leta ptica” itd. Riječ arhitektura koristi se i za izražavanje aksiološke kvalifikacije. Kada se kaže da neka građevina jest arhitektura, a ona druga to nije, onda se onoj prvoj pripisuje pozitivan kvalifikativ, a onoj drugoj, premda je i ona neka arhitektonska forma, ta se kvaliteta odriče. U određenom kontekstu, riječ arhitektura podrazumijeva polje tema, široku tematsku lepezu koja se razvija oko arhitektonske metode, prakse, forme, ali može značiti i polje fenomena kojemu je tematsko polje samo normativni okvir. Kada se kaže arhitektura, zamislija se, zapravo slutiti, neka množina, neka zbirna forma što sadrži sve arhitektonske građevine i oblike koje poznamo ili samo slutimo da su nekada negdje građene kao dio globalnog organizma sazdanog na jednoj ideji. Konačno i najčešće - riječ arhitektura upotrebljava se u smislu arhitektonske forme. Zasto se, dakle, ne kaže jednostavno arhitektonska forma, nego se koristi taj višeznačni pojam arhitektura, opterećen k tome snažnom, gotovo zavjetnom simbolikom. To je dilema koju Robert Venturi nije riješio 1977. godine.

U tezi „Istraživanje parametara...” riječ arhitektura upotrebljava se u dva značenja. Prvo je značenje polje fenomena, i u tom smislu riječ arhitektura piše se malim slovom. U drugom značenju riječ Arhitektura je tehnička, umjetnička i znanstvena disciplina i piše se velikim slovom. Može se reći da se Arhitektura kao (tehnička, umjetnička i znanstvena) disciplina bavi arhitekturom kao poljem fenomena u otvorenom polju diskursa o arhitekturi. Naš je interes usmjeren k odgovorima na pitanja kako se to Arhitektura (s)nalazi u otvorenom polju diskursa o arhitekturi među

¹ Venturi, 1983.

drugim, etabliranim znanostima kojih je epistemološka legitimacija neupitna.

POZICIJA ARHITEKTURE

THE POSITION OF ARCHITECTURE

U otvorenom polju diskursa o arhitekturi, tu gdje se Arhitektura kao znanost tek nastoji epistemološki utemeljiti kao autentična znanost, već dugo djeluju druge znanosti, npr. estetika i povijest umjetnosti, etablirane polovicom XVIII. stoljeća, propitujući usput svoju epistemološku osnovicu, metode i razloge bavljenja u polju diskursa o arhitekturi. Za svoj račun, iz svojih razloga i svojim metodama istražuju to polje i druge humanističke znanosti (znanstvena psihologija, sociologija, etnologija, lingvistika, ekonomske znanosti, demografija, povijesne znanosti, pravne znanosti, filozofske discipline)², tretirajući arhitekturu kao polje fenomena koje valja iz nekog razloga istražiti, ali nije očito da bi se te znanosti obratile Arhitekturi kao znanosti kako bi iz autentičnog izvora dobile neke obavijesti i podloge za istraživanje, kao da Arhitektura kao znanost i ne postoji. Ovaj je tekst usmjeren, između ostaloga, na to da se ispita takvo stajalište odnosno utemeljenost takvog *zanemarujućeg* odnosa. Arhitektura kao praktična tehnička i umjetnička disciplina uspostavlja *partnerske* odnose s botanikom kao znanstvenom disciplinom radi realizacije formi tzv. vrtne umjetnosti, a s arheologijom radi obnove povijesnih građevina. Pa ipak, u tom se partnerskom odnosu Arhitektura pojavljuje u prvom redu kao tehnička i umjetnička disciplina, a ne kao čista znanost. To se može reći i za one slučajeve kada Arhitektura za svoje tehničke potrebe uzima, propituje ili primjenjuje znanstvene rezultate drugih znanosti, pogotovo znanstvene spoznaje fizike, geofizike, geologije, klimatologije itd. Tek kad Arhitektura odluči *misliti samu sebe*, otvara se šansa znanstvenog mišljenja, pa i mogućnost autentičnog arhitektonskog mišljenja. Arhitektura, koja promišlja samu sebe još od Vitruviusa, teško nalazi autentičnu epistemološku bazu, te se služi posuđenim istraživanjima i tumačenjima razvijenim u drugim disciplinama.

ZNANSTVENI PRISTUPI³

SCIENTIFIC APPROACHES³

Tako, na primjer, *političko tumačenje* dovodi političke događaje u vezu s razvojem arhitekture:

- Periklovo zlatno doba i procvat grčke arhitekture;

- Turci 1453. godine osvajaju Konstantinopol. Bizantinski umjetnici bježe u Europu i donose graditeljsko iskustvo kupole;
- Fasizam i monumentalna arhitektura Piacentinija;
- Staljinizam i monumentalna arhitektura središnje zgrade Sveučilišta „Lomonosov”. *Filozofsko-religiozno tumačenje* dovodi u vezu svjetonazor s konceptima i oblicima arhitektonске forme. Strukturalizam, karakterističan za arhitekturu Nizozemske (Aldo van Eyck i dr.), povezuje se s elementima strogosti, racionalnosti i discipline u protestantskom svjetonazoru itd.

Znanstveno tumačenje odnosi se u prvom redu na matematičko i geometrijsko shvaćanje utemeljenja arhitekture (izum perspektive kao novoga shvaćanja prostora i slike, Leibnitzov integralni račun i deskriptivna geometrija kao preduvjet izgradnje kupole San Lorenza u Torinu - arhitekt Guarino Guarini, te postavke moderne Fizike koje daju znanstvenu podlogu kubističkom i futurističkom izražavanju kontinuiteta prostor-vrijeme).

Ekonomsko-društveno tumačenje uzima u obzir i ističe povezanost koncepta i kvalitete u arhitektonskoj produkciji sa stanjem i tipom ekonomije jedne društvene sredine pa se tako povezuje srednjovjekovna arhitektura i poljoprivredna ekonomija sela, renesansna arhitektura i ribarstvo, industrija, trgovina itd.

Pod pojmom *materijalno tumačenje* Bruno Zevi podrazumijeva ono tumačenje koje arhitektonске pojave dovodi u vezu s neposrednim materijalnim činjenicama, kao što su zemljopisni i geološki uvjeti, konfiguracija tla, klimatski uvjeti ali i utilitarni, projektni programi, te postojanje i upotreba određenih materijala i tehnoloških mogućnosti. Ovom pristupu pridružujem i takozvano *tehničko tumačenje* koje se poziva na povijest građenja, tehnologije i konstrukcije, ali čini se da su u ovom tumačenju uzrok i posljedica zamijenili mjesta. Očito je, na primjer, dominacija armiranog betona u djelima Le Corbusiera, ali ta činjenica ni približno ne odgovara na sva pitanja i sva divljenja koja tome djelu pripadaju. Stoga s pravom kaže Zevi da je funkcionalističko tumačenje, a to je bez sumnje i materijalno i tehničko tumačenje, u dvostrukom (utilitarističkom i tehnicističkom) smislu plod duhovnog samouskraćivanja i dodao bih - put u vulgarno mišljenje.

Fizio-psihološko tumačenje arhitektonskih fenomena oslanja se na prepoznavanje duha vremena jer se taj duh izražava u konceptu i oblicima arhitektonskih formi odnosno vremena. Tako je, navodno, doba starog Egipta doba straha, čuvanja tijela koje jedino, očuvano, osigurava zagrobni život, pa otuda mo-

² Piaget, 1979.

³ Zevi, 2000.

nolitnost i intaktnost piramida. Grčka je doba milosti, kontemplacije, hedonizma i u konceptualnom smislu lagane, prozračne, jednostavne, prirodi sukladne arhitekture, a imperijalni, pompozni Rim proizvodi svome duhu primjerenu - tešku, monumentalnu, grandioznu, impresivnu arhitekturu. Nadalje, rano kršćanstvo je doba pobožnosti i ljubavi, gotika doba čežnje, renesansa doba elegancije, a revival doba memorije itd. I sve te karakteristike, odnosno duhovna obilježja vremena, ostavljaju odgovarajuće tragove u umjetničkim oblicima.

Slijedom fizio-psihološkog tumačenja umjetničkih pojava razvila se u XIX. st. teorija *einflussung*: uzivljavanje gledatelja u duhovnost utisnuta u umjetničkoj formi i na taj način ostvarenje duhovne komunikacije između umjetnika i čitatelja. Čitanje umjetničkog djela postaje kreativni i visoka senzibiliteta i kultiviranosti. Ovom shvaćanju doživljaja umjetničkog djela treba pridružiti i shvaćanje pojma (umjetničke) forme u Kantovu smislu. Fizio-psihološko tumačenje razvilo se nadalje na Freudovim teorijama o ljudskoj seksualnosti kao istraživanje seksualnih simbola koji se navodno, mogu u djelu očitati.

Formalističko tumačenje razvija se od samih početaka misljenja o umjetničkim formama kao ukazivanje na različite principe reda i središtenosti, kao što su ravnoteža, kontrast, proporcija, mjerilo, izraz ili karakter itd.

Navedena tumačenja razvijala su se uglavnom u okvirima estetike ili povijesti umjetnosti, pa kad se arhitektura služi tim argumentima da bi razumjela vlastitu prirodu, služi se zaista posuđenim sredstvima i metodama, te takav znanstveni prosede nije autentičan. Arhitekturi tek predstoji napor uspostavljanja vlastite metodološke autentičnosti i osvajanje epistemološke legitimacije.

KRITIKA STANJA

CRITICISM OF THE PRESENT CONDITION

Metode istraživanja i tumačenja arhitektonskih fenomena pripadaju različitim znanostima pa ih tako različito i parcijalno shvaćaju. Nepotpunost razumijevanja i tumačenja je očita, ali nije jasno kako se postiže potpunost znanja. Nova paradigma upućuje nas prema kompleksnom misljenju, ali takav pristup zahtijeva izlazak iz *splendid isolationa* te razbijanje metodoloških i intencijskih barijera koje postoje među znanostima. Riskantan je to izlazak iz razrađenih i koherentnih metoda u nejasnoću složenih metodskih veza, gdje se otvaraju mogućnosti dubljeg uvida, ali i zamagljivanja i manipulacije. Kritike toga stanja, iz kojega se ne može dalje prema meritumu predmeta, dolaze iz znanosti koje su najviše učinile u smislu razumijevanja umjetničkih,

pa tako i arhitektonskih tema i fenomena - to jest iz povijesti umjetnosti i estetike. Danko Grlić kaže da se, unatoč Hartmannovoj izvanrednoj analizi slojeva arhitekture, briljantnim, ali od realnog bitka odmaknutim tezama Ingardena, te dubokim uvidima G. Lukácsa - rješenje bitnih problema arhitekture nalazi s onu stranu estetike.⁴ Gdje? Snazni odgovori dolaze iz arhitektonskog stvaralaštva, ali meritum te nesebično predložene i predočene vrijednosti koja titra nasim bićem izmiče običnom umu, a hvata se samo onoga koji je obdaren talentom i koji ne može posredovati drukčije nego opet svojim djelom.

Iz povijesti umjetnosti javlja se Jan Bialostocki⁵ koji upozorava da je povijest umjetnosti u krizi, da nema opću teoriju, da su joj temeljni pojmovi neprecizni i često višeznačni i metode nesigurne, da nije uspostavila aksiološku normu, te da je odvojila, baš kao i muzeji, umjetnost od života. Ovom izjavom koja dolazi od, bez sumnje, vjerodostojnog autora, poljuljan je još jedan temelj teorije arhitekture.

Diskurs o arhitekturi, kao napor da se dosegne nedostizan ideal - uvjerljivo tumačenje umjetničke sustine, već je od početka u zaostatku za diskursom o kiparstvu i slikarstvu. Venturi Lionello kaže da je to zato jer su slikarske i kiparske forme, za razliku od arhitektonskih formi, snažno prisutne na tržištu pa je javnost zainteresiranija za razumijevanje, a to znači i za jasno tumačenje predmeta koji su izloženi kupnji i prodaji.⁶ Bilo bi dobro da i arhitektura u nacrtu svoje aksiologije dade veću važnost tržišnom kriteriju, to jest da umjesto ezoterije klica i nametljivoga sviđanja dade prednost kako mjerljivim tako i kulturološki provjerljivim vrijednostima i građanskoj prikladnosti arhitektonske forme. Takav pristup nije bez opasnosti pa nas Bruno Zevi upozorava da su knjige iz estetike arhitekture grubo iskustvene naravi, strane suvremenoj filozofskoj misli, nejasne u nakanama... Bolja je strast i iskrenost, bistra slutnja, energija kritičkog impulsa nego... hladne razumske sheme i... teoretska točnost.⁷ Ako sam dobro razumio, Zevi preferira strastven esejistički pristup, ako već nije moguće strog, znanstveni iskaz koji prosvjetljuje. Bolja je bistra slutnja eseja od znanstvenoga, strogog, akademskog, a sterilnog diskursa.

MOGUĆNOST AUTENTIČNOSTI

IS AUTHENTICITY POSSIBLE

Johann Christoph Ottow navodi da se od XVIII. stoljeća razmnožila literatura o arhitekturi.

4 Grlić, 1979.

5 Bialostocki, 1986.

6 Zevi, 2000.

7 Zevi, 2000.

Toga su se posla prihvatili posebno povjesničari umjetnosti, otkad je Winckelman 1750. godine etablirao povijest umjetnosti kao posebnu disciplinu. I arhitekti su posegnuli za perom i uključili se u opći diskurs o arhitekturi. Svjedočili su iz neposrednog iskustva o temama koje su bile na dnevnom redu, a koje su diktirali povijest umjetnosti i estetika. Je li moguća teorija arhitekture izvan tih protega? Eime se teorija arhitekture zapravo bavi? Što je ona? Što bi trebala biti? Njen predmet pluta na brzacima povijesti pa je ona samo nevezan kompendij zapazanja i opisa... razmatranja, pouka i praktičnih uputa.⁸

Pa i u našoj sredini iskazano je mišljenje koje upućuje na slično stajalište: arhitekti su vieni crtanju, ali ne i pisanju. Oni nemaju razvijenu tu vrstu apstraktnog mišljenja, te prepustaju drugima da pišu o stvarima arhitekture... A i ta su pisanja teorije koje ne prethode djelu, nego ga posteriorno teoretski fundiraju.⁹

Aktivističko stajalište pokazuje Jürgen Joedicke koji se referira na stanje teorije arhitekture na sveučilištima u tadašnjoj Zapadnoj Njemačkoj i utvrđuje da ta disciplina praktično ne postoji, da terminologija nije konzistentna, te da arhitekt, koji je po prirodi stvari koordinator graditeljskog projekta, gubi tu ulogu jer je njegov jezik postao nerazumljiv. Jürgen Joedicke predlaže zasnivanje teorije arhitekture u tri sloja. Prvo je temeljna teorija koja istražuje fundamentalna pitanja, drugo je kritička teorija koja analizira realizirane forme, a treće je konstruktivna teorija koja na temelju nalaza kritičke teorije formulira odluke pa ih kao *feed back* vraća u operativu. Ova pragmatična shema ukazuje na stanje arhitektonskog mišljenja i, posljedično, na stanje struke koja nije razvila konzistentan način mišljenja o vlastitim stvarima. Jürgen Joedicke pita se na kraju teksta: što će biti s arhitekturom u kompleksnim uvjetima, za trideset godina, ako ne stabilizira vlastitu teoriju?¹⁰ Više od dvadeset godina poslije, Peter Eisenman kaže da su se vremena promijenila, a arhitektura - za razliku od drugih disciplina (teologija, literatura, slikarstvo, film, glazba) - još uvijek nije uspostavila novu paradigmu, nego razvija svoju misao na Hegelovim temeljima i opozicijama, kao što su forma-funkcija, struktura-ornament, figuracija-apstrakcija. Razloge toj tromosti Eisenman nalazi u činjenici da je arhitektura disciplina koja locira, koja je po prirodi stvari konzervativna jer se brine o od-

nosu volumen-zemljiste, tlo, okoliš, dom, mjesto, te njenu paradigmu valja potražiti između lokacije i alokacije, mjesta i nemjesta.¹¹

Kao Eisenman, i Charles Jencks postavlja pitanje nove paradigme. Devedesetih godina Paul Virilio utvrđuje promjenu shvaćanja prostora i vremena s obzirom na novu telekomunikacijsku i informacijsku tehnologiju, koja proizvodi globalnu sinkronizaciju, približava daleke prostore, a bliske prostore udaljava i smatra da su to dovoljne okolnosti za postavljanje nove teorije arhitekture i urbanizma.¹²

Frederick Jameson, međutim, misli da je suvremeno umjetničko djelo bez paradigme, to jest da nastaje i da se tumači u kontekstu kao samosvojna vrijednost vezana tek na neposredne okolnosti.¹³ Ne postoji i nije potrebna nekakva globalna teorija, s obzirom na to da globalne teorije tendiraju prema dogmi i standardizaciji, što je u suprotnosti s diverzifikacijom i individualizirajućom prirodom umjetnosti. Prepoznaje se ovdje i Wittgensteinova teorija jezičnih igara kao ideja autonomnoga i kontekstualnoga fundiranja svakog akta za sebe.

Imamo, dakle, nekoliko različitih mišljenja o stanju i budućnosti teorije arhitekture - od nihilističkog pitanja što je to uopće teorija arhitekture, do mišljenja da teoriju arhitekture treba obnoviti, odnosno paradigmatički rekonstruirati, te, konačno, do mišljenja da teorija kao globalna, dogmi i ideologiji sklona pojava nije potrebna, ali je potrebno utemeljiti autentičnu epistemološku ravan za svu raznolikost diskursa koji se iz arhitektonske tematike može razvijati.

AUTENTIČNOST

AUTHENTICITY

I premda arhitektura - ostvarujući se u inženjerskim izumima i umjetničkoj kreativnosti, u stvarnim formama u prostoru, u manifestacijama likovnosti i u egzistencijalnoj biti mjesta - ne teži osobito definiciji sebe kao autentične znanstvene discipline, nego se smješta u druge znanstvene okvire, neke naznake i intencije k autentičnosti vidljive su već kod Vitruviusa. Kvalitetama koje pripadaju arhitektonskoj formi, koje su njena intencija i njen uvjet: *utilitas, firmitas, venustas*, Vitruvius je odredio tematsku podlogu,¹⁴ a struka je trebala razraditi autentične metode da tu skicu razvije u legitimirajuću epistemološku osnovicu. Petnaest stoljeća poslije, L. B. Alberti dodaje svojstvo *concinitas*, to jest ukazuje na kvalitetu odnosa dijelova i cjeline, odnosno kvalitetu strukturalnosti. Prema mišljenju Zevija, važan pomak k razumijevanju arhitektonske forme čini H. Wölfflin uvođenjem u diskurs pet binarnih opreka: linearno-slikovito, plosno-dubinsko, zatvoreno-otvoreno, mnoš-

8 Ottow, 1984.

9 Juras, 1997.

10 Joedicke, 1968.

11 Eisenman, 1989.

12 Virilio, 1999.

13 Krivak, 2000.

14 Vitruvius, 1990.

tvo-jedinstvo, apsolutna jasnoća-relativna jasnoća. Valja biti zahvalan ovom i svim drugim doprinosima arhitektonskoj misli, ali mogućnosti autentičnog misljenja nisu time ni izdaleka realizirane.

IDEJA PROSTORA

THE IDEA OF SPACE

Da je bit šalice u njenoj šupljini, kotača u središnjoj rupi, a kuće u (unutarnjoj) prostornosti, mislio je Lao Tze još šest stoljeća prije nove ere. Tako je u ta davna vremena istaknuta specifična vrijednost prostora za arhitektonsku formu. Da bi ta ideja postala konkurentnom, valjalo je izaći iz okova likovnosti, koja se smatrala i još se uvijek smatra bitnom (umjetničkom) kvalitetom arhitektonske forme. Podrška ideji prostora kao diferirajućoj vrijednosti arhitekture dolazi iz estetike, filozofije i povijesti umjetnosti i prije nego što su arhitekti tu temu preuzeli kao svoju. Početkom XX. stoljeća, Schmarsow ističe važnost prostora i razlikuje u arhitekturi unutarnji prostor koji se odmjerava (doživljava) korakom i vanjski prostor koji se odmjerava okom.¹⁵ Fenomenolog Gaston Bachelard opisuje kretanje kroz prostor kao užitak misaonih sustava u naprezanju,¹⁶ a Jacob Bronowski kaže da se prostor osjeća kineziostetskim žulom, koje se ne navodi među pet standardnih osjetila.¹⁷ Arhitekti različito misle o prostoru kao o mjestu, razvijajući kao Ch. N. Schulz ideju *genius loci*,¹⁸ ili kao Ch. Alexander sistematiziraju mjesta u *patterne*.¹⁹ U eseju

arhitektonska forma može smatrati živim sustavom, to joj pripisujemo i svojstvo procesa. Ova opća svojstva sustava uvod su u razmatranje bilo kojeg sustava, ali kada treba razmotriti određeni sustav, treba otkriti odgovarajuća, specifična i konkretna svojstva baš toga, predmetnog sustava. Kako se ta konkretna svojstva otkrivaju tek na kraju elaboracije, valja ih hipotetički pretpostaviti. Primarni resurs iz kojeg je izvedena ova teza jest iskustvo arhitektonske prakse, pogotovo iskustvo kreativnog prosjeka. Sve su hipoteze i argumenti izvedeni iz toga resursa. Doktorat je obrada originalne teze originalnim sredstvima, argumentima, metodama utemeljenim na istraživačevu struenom, znanstvenom i egzistencijalnom iskustvu, pa je uloga izvanjskog mišljenja, literature i sl. tek posteriorna potvrda ili osporavanje, a ne dominantna, kontrolna regula. Uloga literature je dragocjena, ali sekundarna. Literatura je prateći, pomoćni resurs koji osigurava komparaciju, provjeru i pozicioniranje hipoteza izvedenih iz iskustva arhitektonske prakse. Posteriorna uloga vanjskih mišljenja slijedi iz teze da se ta vanjska mišljenja mogu razumijevati tek iz postavljene, definirane vlastite misaone osnovice i tako zadobivenoga ključa čitanja, to jest - iz zadobivene autentičnosti.

Zbog ovoga su razloga postavljene intuicijom, koja se poziva na različita iskustva arhitektonske prakse, sljedeće hipoteze:

- Arhitektonska forma kao sustav je središnja točka u tematskom polju arhitekture;
- Arhitektonska forma je sustav koji se može nužno i dovoljno opisati sa sedam svojstava: tipološka određenost, prostornost, događajnost, kontekstualnost, tvornost, slikovitost i genetičnost;
- Arhitektonska forma kao sustav ima dvostruku prirodu (likovnost tvornog oblika i fenomeni prostora-događaja);
- Arhitektonska forma kao sustav nastaje u kreativnom postupku, prema konceptu i u određenim paradigmatiskim okolnostima, dakle prema nekom genetičkom postupku.

GENETIČKA METODA

GENETIC METHOD

Genetičnost je jedno od osnovnih svojstava arhitektonske forme pa se uvidom u to svojstvo, odnosno uvidom u kreativni proces, arhitektonska forma kao sustav može autentično razumjeti. Da bi se zasnovalo autentično mišljenje o arhitekturi treba rekonceptualizirati, svesti na opće situacije, pojmove i faze arhitektonski kreativni postupak. Tu je operaciju kompetentan izvesti po svojoj naobrazbi i praksi - arhitekt. Genetička je metoda neka vrsta dinamičnog aspekta koji u vremenskom

dijapazonu, u fazama, prati introspektivno, in situ, iz pozicije stvaraoca, kako se opća predodžba arhitektonske forme realizira u posebnost konkretne arhitektonske forme.

HEMA REKONCEPTUALIZACIJE KREATIVNOGA POSTUPKA

SCHEME OF RECONCEPTUALISING THE CREATIVE PROCEDURE

Autentičnost u arhitekturi bitno se ostvaruje u kreativnom postupku koji sam po sebi nije znanstveno uređen, pa ni dosljedno racionalno ili logično postavljen. Javlja se tu paradoksi, logičke dilatacije, intuitivne geste itd., pa je nužno genetičku metodu koja ide slijedom kreativnog postupka razviti tako da ima očekivan racionalni slijed i znanstveni kontinuitet oslobođen netransparentnosti, koja je u prirodi kreativnoga postupka. Autentična znanstvena metoda u arhitekturi ide, dakle, linijom apstrakcije izvedene iz konkretnosti kreativnoga postupka.

Predlaže se u ovom tekstu shema rekonceptualiziranoga kreativnog postupka kao podloga autentičnog diskursa. Mišljenja sam da se autentični diskurs o arhitekturi razvija u ovim tematskim cjelinama kao u okvirima kompetencije, a izvan tih okvira nalaze se polja kompetencije drugih disciplina ili prostor interdisciplinarnosti.

Situacije, pojmovi i faze autentičnog diskursa:

- Paradigmatska situacija
- Civilizacijski kontekst
- Poetika programa
- Fizički okolis
- Poetika stvaraoca
- Koncept i funkcije koncepta
- Topologija arhitektonskog prostora
- Tlocrt
- Format
- Konfiguracija i kompozicija
- Diverzifikacija sistema
- Četiri kategorije slika i oblika.

SMISAO AUTENTIČNOGA PRISTUPA

MEANING OF THE AUTHENTIC APPROACH

U hrvatskoj, ali i u svjetskoj znanosti o arhitekturi nije uspostavljen kritički dijalog. Postoje brojni tekstovi, ali za razliku od znanstvene prakse drugih znanosti - nema odjeka na te tekstove. Riječ je o disipativnoj autarhiji i zatvaranju u vlastite teme, o nebrizi za tuđi iskaz ili možda o nepostojanju horizonta dijaloga. Smisao uspostavljanja epistemološke ravni jest upravo postavljanje zajedničke ravni diskursa kako bi se promišljanje arhitekture izvelo iz stanja intuitivne lucidnosti u stan-

Literatura

Bibliography

je tematske samosvijesti, iz stanja metodološke neodređenosti u stanje metode strogoći, iz stanja improvizacije i elokvencije u stanje sustavne elaboracije, iz stanja autarhične disipacije u stanje komunikativne koncentracije, iz stanja prisilne interdisciplinarnosti u stanje suverenog sudjelovanja i meritornog arbitriranja u interdisciplinarnom diskursu.

Osnovni je cilj *autentičnosti* pribaviti arhitekturi kao spekulativnoj disciplini epistemološku legitimaciju koja joj omogućava uvjerljivo, ravnopravno, suvereno, meritorno, kompetentno, ekspertno i sustavno sudjelovanje u interdisciplinarnom diskursu. Pod tim uvjetima arhitektura, kao autentična znanost, može dostaviti rezultate istraživanja arhitektonske forme genetičkom metodom drugim disciplinama koje djeluju u otvorenom polju diskursa o arhitekturi. Tako arhitektonska struka pribavlja za sebe, ali i za druge, autentičan metodološki instrumentarij, epistemološku podlogu i legitimaciju samosvjesnog djelovanja, meritornog izražavanja i suverene suradnje u otvorenom polju diskursa o arhitekturi. To je uopće pretpostavka adekvatnoga djelovanja drugih disciplina u vezi s arhitekturom.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Da bi se afirmirala kao autentična znanost, arhitektura treba predložiti autentičnu metodu istraživanja strukturalnih odnosa arhitektonske forme, iz tematskog polja izvesti epistemološku osnovicu, kompletirati faktografski suport (povijesna faktografija, nomenklatura stvaralaca, katalog ostvarenja, pojmovnik), te postaviti aksiološke norme temeljene na razumijevanju odnosa u arhitektonskoj formi kao živom sustavu.

1. Alexander, Ch. (1977.), *A Pattern Language*, Oxford University, New York
2. Bachelard, G. (1969.), *Poetika prostora*, Kultura, Beograd
3. Bialostocki, J. (1986.), *Povijest umjetnosti i humanističke znanosti*, GZH, Zagreb
4. Bronowski, J. (1981.), *Porijeklo znanja i imaginacije*, Stvarnost, Zagreb
5. Capra, F. (1998.a), *Tao fizike*, Poduzetništvo Jakiz d.o.o., Zagreb
6. Capra, F. (1998.b), *Mreža života*, Libreta, Zagreb
7. Ching, F. D. K. (1996.), *Architecture, Form, Space and Order*, AVNR Book, New York
8. Grlić, D. (1979.), *Estetika IV. - Sonu stranu estetike*, Naprijed, Zagreb
9. Jencks, Ch. (1978.), *Jezik postmoderne arhitekture*, Academy Editions, London
10. Joedicke, J. (1968.), *Funktionen der Architekturtheorie*, „Bauen+Wohnen“, 7, München
11. Juras, I. (1997.), *Mjesto arhitekta u imaginaciji...*, „Prostor“, 1(13), Zagreb
12. Krivak, M. (2000.), *Filozofsko tematiziranje postmoderne*, Biblioteka Filozofska istraživanja, Zagreb
13. Mohorovićić, A. (1975.), *Prilog analizi...*, Acta architectonica, Zagreb
14. Ottow, J. Ch. (1984.), *Vitruvijevi bastinici mijenjaju konje*, Zbornik Trećeg programa Radio Zagreba, Varazdin
15. Piaget, J. (1979.), *Epistemologija nauka o čovjeku*, Nolit, Beograd
16. Schultz, Ch. N. (1980.), *Genius loci*, Academy Editions, London
17. Špirić, E. (1994.), *Gustoća stvari - studija o formi*, „Prostor“, 1-2, Zagreb
18. Venturi, R. (1983.), *Složenosti i protivurečnosti u arhitekturi*, Građevinska knjiga, Beograd
19. Virilio, P. (1999.), *Brzina oslobođenja*, Biblioteka Psefizma, Zagreb
20. Vitruvius P. M. (1990.), *De architectura libri decem*, Svjetlost, Sarajevo
21. Zevi, B. (2000.), *Znati gledati arhitekturu*, Naklada Lukom, Zagreb

Sadržetak

Summary

The Idea of Authenticity

Architecture as a professional, technical and art discipline should also be founded as an authentic scientific discipline, with its own methods in approaching and studying phenomena that have developed around the concept of *architecture*. Many branches of science show an interest in this field, which has resulted in an open interdisciplinary discourse in which Architecture, as a scientific discipline, has throughout history also sought and found its position. From the first authentic views of Vitruvius, then of Alberti, in the 18th century the thinking of architects about architecture developed powerfully, and in the 20th century it grew into the clear desire for authentic epistemological legitimacy. The discipline that through history found full affirmation in technical innovation and artistic emanation, in scientific

approach relied on methods and applied results of other established branches of science, in the first place Physics, Aesthetics, and Art History. However, the methodological crisis that has at present gripped Art History, the process of scientific diversification, which includes Aesthetics, the generally shaken paradigmatic foundation, awareness about the complexity of world phenomena and the need to participate in this complex discourse, demands defined performances from every discipline, and this means: a clear paradigmatic foundation and an authentic method. This means that Architecture as a scientific discipline must build up and make known its paradigmatic foundation and its main method. The condition in which Architecture uses borrowed (aesthetic, historical) methods and used paradigms

is not satisfactory. Various foundations are used for authentic architectural thinking: space, construction, function, image, context, and this results in methodological and terminological diversification, autarky, axiological misunderstanding, lack of dialogue, and loss of the social role that intrinsically belongs to Architecture as a profession. The article gives a criticism of conditions and suggests an authentic epistemological foundation derived from the concept of architectural form, understood here as a living system with structure, organisational pattern and processes. One of the processes is the development of the system itself, so it is considered that insight into a re-conceptualised creative procedure may set up an authentic, scientific, architectural genetic method.

EMIL ŠPIRIĆ

Biografija

Biography

Dr. sc. EMIL ŠPIRIĆ, dipl. ing. arh., izvanredni je profesor Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Doktorirao je s tezom *Istraživanje parametara u otvorenom polju diskursa o arhitekturi*. Objavio je više studija i ogleda o formi i metodi (Gustoća stvari, Zagrebačka škola arhitekture...). Projektirao je s arhitektom Ivanom Jurasom dogradnju zgrade Fakulteta ekonomskih znanosti u Zagrebu, „Kresimirov dom” u Šibeniku i spomenik žrtvama fašizma u Vodica. Bio je predsjednik Društva arhitekata Zagreba. Kao glavni i odgovorni urednik uredio je tri broja časopisa „Arhitektura”. Dobitnik je godišnje nagrade „Vladimir Nazor” za 1987. godinu.

EMIL ŠPIRIĆ, Dipl. Eng. Arch., Ph. D., is associate professor at the Faculty of Architecture at the University of Zagreb. His doctor's thesis was entitled *Researching Parameters in the Open Field of Discourse on Architecture*. He has published many papers and studies on form and method (*Density of Objects, The Zagreb School of Architecture* etc.). He and architect Ivan Juras designed the annex to the Faculty of Economics in Zagreb, Kresimir Hall in Šibenik, and a memorial to the victims of fascism in Vodice. He was president of the Society of Zagreb Architects. He was editor-in-chief of three numbers of the magazine *Arhitektura*. He won the annual Vladimir Nazor Award for 1987.